

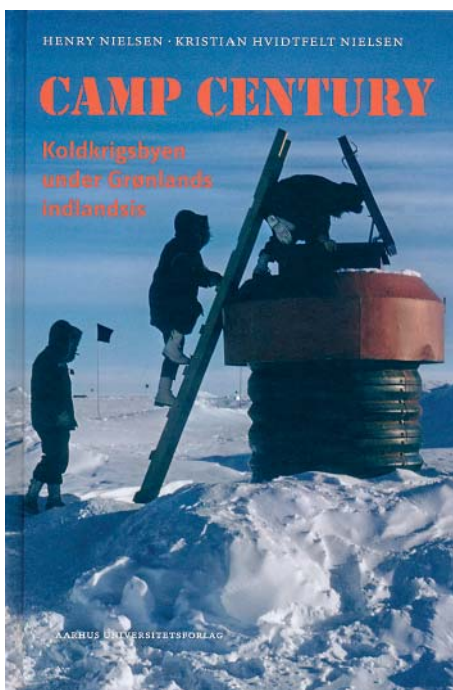
CAMP CENTURY

– en “varm kartoffel” fra
den kolde krig

Et enormt missilforsvar gemt under Grønlands indlandsis stod på den amerikanske hærs ønskeliste i slutningen af 1950'erne. Forskningslejren Camp Century skulle bane vejen for projektet, men den blev ingen succes og har siden flere gange givet anledning til kriser mellem Danmark og Grønland.

Den 4. august 2016 udgav et internationalt hold af forskere, ledet af den canadiske klimaforsker William Colgan, en videnskabelig artikel, der skulle få vidtrækkende konsekvenser. I artiklen vurderede forfatterne, at efterladenskaberne efter den atomdrevne, amerikanske militære forskningslejr Camp Century – som blev lukket endegyldigt ned i 1966, og som alle dengang troede lå begravet i indlandsisen for evigt – sandsynligvis ville dukke op igen allerede i næste århundrede som følge af den globale opvarmning.

Efterladenskaberne, der omfatter såvel bygningsdele som radioaktivt, kemisk og biologisk affald, blev anslået at ligge 35-70 meter under overfladen. Forskernes forudsigelse blev startskuddet til en voldsom debat, der på dramatisk vis nedkølede forholdet mellem Danmark og Grønland. Det grønlandske pres er foreløbig resulteret i, at den danske regering i foråret 2017 har lovet, at den over de næste fem år vil bevilge 150 millioner kroner til miljøundersøgelser omkring forladte amerikanske baser,

Forsiden af forfatternes nye bog om Camp Century.

blandt andet ved Camp Century. Resultater herfra vil blive offentliggjort løbende.

Den aktuelle forskning vedrørende Camp Century har givet anledning til en af de alvorligste kriser mellem Danmark og Grønland i de seneste 200 år, men det er absolut ikke den eneste gang ordene “Camp Century” har fremkaldt dybe panderynker

hos politikere og embedsfolk i Danmark og Grønland. Men hvad var Camp Century egentlig for en lejr? Hvad var formålet med den? Hvad foregik der i og omkring lejren, mens den var i funktion? Hvorfor blev den lukket ned efter kun seks års eksistens? Og hvorfor er den blevet ved med at skabe problemer gennem de 50 år, der er forløbet siden dens død og begravelse? Det har forfatterne forsøgt at besvare i en ny bog, og det er også emnet for denne artikel.

Ismanden

Under Dwight D. Eisenhowers præsidentperiode i USA (1953-1960) skete der dramatiske ændringer inden for det amerikanske forsvar. Eisenhower

og hans rådgivere ville ikke én gang til lade USA blive lokket ind i en konventionel krig a la Koreakrigen (1950-53), som kostede 37.000 amerikanske soldater livet, og som desuden lagde beslag på enorme ressourcer, der kunne have været anvendt til produktive formål. Fremover skulle der satses på udvikling af langtrækkende bombefly og raketter, udstyret med atom- eller brintbomber. Sovjetunionens ledere skulle ikke længere være i tvivl om,

Om forfatterne

Henry Nielsen er lektor emeritus henry.nielsen@css.au.dk

Kristian Hvidtfelt Nielsen er lektor khn@css.au.dk

Begge ved Center for Videnskabsstudier, Aarhus Universitet

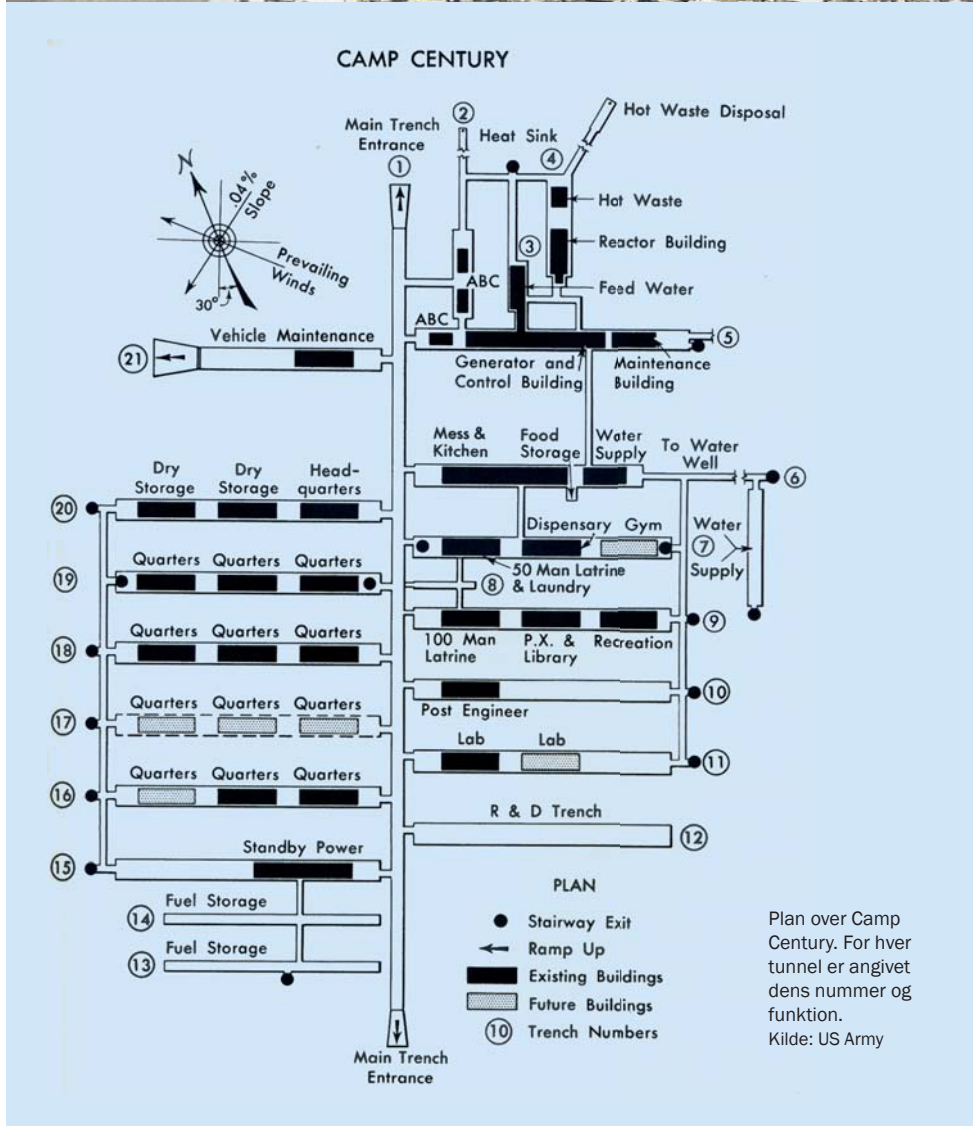
Tunnel nr. 4, der skulle rumme atomreaktoren PM-2A, er her ved at blive udgravet af snefræseren, der ses i billedets baggrund. Datoen er 20. august 1959. Foto: NARA-111-C-17385.

at de i tilfælde af aggression over for en NATO-partner eller et andet venligtsindet land risikerede "masiv gengældelse" med kernevåben.

Udviklingen af langtrækkende raketter blev lagt i hænderne på to af det amerikanske forsvars tre værn, nemlig luftvåbnet (den interkontinentale Minuteman-raket) og den amerikanske flåde (mellemdistanceraketten Polaris), mens hæren kun skulle arbejde med udvikling af korttrækkende missiler. Denne arbejdsfordeling medførte i løbet af få år en dramatisk ændring i de tre værns relative andel af forsvarsbudgettet, således at fordelingen i 1959 var 47 % til luftvåbnet, 29 % til flåden og 22 % til hæren, mens de tilsvarende tal ved koreakrigens slutning i 1953 var 30, 20 og 50.

Disse tal må have forekommet så horrible for den amerikanske hærs top, at den beordrede sin tænketank US Army Engineer Study Center til at komme med et alternativt bud på et troværdigt afskrækkelsesvåben. Svaret blev *Project Iceworm*, kodeordet for et gigantisk projekt, der involverede installation af 600 atombevæbnede mellemdistance-raketter (kaldet "Iceman") i et netværk af tunneler under et 250.000 km² stort område af Nordgrønlands indlandsis. Når systemet var fuldt udbygget, skulle der være ikke mindre end 2.100 affyringspositioner. Missilerne skulle til stadighed fragtes rundt på jernbaneskinner i istunnelerne, hvorved det i praksis ville være umuligt for Sovjetunionen at sætte ret mange af dem ud af spillet ved et overraskelsesangreb. Systemet ville således have høj troværdighed som afskrækkelses-

Plan over Camp Century. For hver tunnel er angivet dens nummer og funktion. Kilde: US Army

Forsøg med skinnebaseret transport foregik i en speciel Camp Century-tunnel i årene 1961-64. Foto: US Army.

våben. Det blev anset for at være et ekstra plus, at i tilfælde af en væbnet konflikt kunne sovjetiske angreb forventes koncentreret om et øde område langt fra det amerikanske moderland.

Atomkraft i Grønland

Iceworm-projektet, der blev udtænkt i sidste halvdel af 1950'erne, måtte naturligvis afprøves, før det amerikanske forsvarsministerium ville tage stilling til, om det skulle udvikles og deployeres i stor skala i Nordgrønland. Og det er her, Camp Century kommer ind i billedet, for Camp Century var udset til at være en teststation for vitale elementer i Iceworm-projektet.

Kun få mennesker i USA og slet ingen i Danmark anede noget om Project Iceworm, da det danske udenrigsministerium (UM) første gang hørte om Camp Century. Det skete i november 1958, da den amerikanske ambassade forberedte UM på, at der snart ville komme en ansøgning fra den amerikanske hær om tilladelse til at etablere en atomkraftdrevet, videnskabelig forsøgsstation under indlandsisen cirka hundrede miles fra Thulebasen (deraf navnet "Century").

Da den danske regering frygtede, at »et eventuelt forsøg med en atomreaktor på Grønland ville rejse en række problemer, som det [...] ville være ønskeligt at undgå«, forsøgte den at få USA til at opgive planerne. Det mislykkedes totalt. I september 1959 følte Danmark sig mere eller mindre tvunget til at give den amerikanske hær en foreløbig tilladelse til at bygge lejren. Den endelige tilladelse til også at installere en atomreaktor i Camp Century forelå 10. februar 1960. På det tidspunkt var konstruktionen af lejren allerede langt fremme.

Arktisk krig

Camp Century blev i det væsentlige færdigbygget i løbet af sommeren 1960. Lejren kom til at bestå af en otte meter bred og 330 meter lang hovedtunnel, kaldet "Main Street", hvorfra der udgik 20 sidetunneler som indeholdt energiforsyning, sovekahytter, køkken, dagligstue, toiletter, bruserum, bibliotek, biograf, kirkerum, lægeklinik og – naturligvis – diverse laboratorier. I de første måneder blev elektricitet og varme genereret af to dieselmotorer, men fra marts 1961 til maj 1963 overtog reaktoren PM-2A (kapacitet 1,5 MW elektrisk) energiforsyningen.

Lejrens overordnede formål var at være base for en række forskningsprojekter, som den amerikanske hær anså for overordentlig vigtigt at få udført. Antallet af projekter var meget stort, og tilsammen var de en del af "den anden kolde krig", som det amerikanske forsvar igangsatte i Arktis med henblik på at blive optimalt rustet til at udkæmpe en "varm krig" under arktiske forhold.

Et af de projekter, som fandt sted ved Camp Century, var studiet af og forsøget på at beherske white-out-vejr-situationer, et meteorologisk fænomen, der ofte optræder på indlandsisen. Fænomenet er karakteriseret ved en uigennemtrængelig tæt tåge, der får isen, horisonten og himlen til at gå i et, så man kan miste orienteringen totalt. Men trods en stor forskningsindsats i 1960-63 ved Camp Century, hvor man forsøgte at opløse whiteout'en ved hjælp af ballon- og raketbårne granater, der frigjorde tåris eller andre podningsmidler i tågeskyerne, måtte forskerne til sidst erkende, at deres anstrengelser kun havde haft meget begrænset succes.

Isen var for stor en mundfuld

Et centralt element i Project Iceworm var flere tusinde kilometer jernbane under indlandsisens overflade. Et andet af de forsøg, der fandt sted i Camp Century, foregik derfor i en specielt indrettet, hesteskoformet tunnel, som lå nogle hundrede meter fra selve lejren. Her var der lagt jernbanespor på forskellige underlag, og her blev der kørt tungt lastede lastbiler, udstyret med toghjul, frem og tilbage med henblik på at finde ud af, hvilken kombination af skinner og underlag, der var bedst. I starten var de ansvarshavende så optimistiske, at de forudså, at der allerede året efter ville blive etableret en jernbane under isen mellem Thulebasen og Camp Century, men sådan kom det ikke til at gå. Isen var langt vanskeligere at have med at gøre, end amerikanerne havde regnet med.

Man kan med en vis ret sige, at Camp Century var ét stort forsøgsprojekt. Her kunne man under realistiske forhold skaffe sig viden om et helt afgørende spørgsmål: hvor længe kan en tunnel i indlandsisen holde, uden at man bliver nødt til at foretage større reparationsarbejder? Siden 1957 havde den amerikanske hær lavet småskala-forsøg, der skulle afklare dette, men i Camp Century skulle man for første gang – belært af tidligere erfaringer – afprøve forudsigelserne i stor skala. Og det viste sig hurtigt, at forudsigelserne havde været alt for optimistiske. Man havde regnet med, at Camp Century kunne holde i ti år uden de store problemer, men allerede i løbet af et år viste nogle af tunnelerne i Camp Century så betydelige deformationer, at det med hyppige mellemrum var nødvendigt at “barbere” store mængder is og sne af vægge og lofter. I foråret 1963 var taget i reaktortunnelen sunket så langt ned, at lejrens ledelse besluttede at lukke reaktoren med øjeblikkelig virkning og få den fjernet, inden man risikerede en sammenstyrtnng.

Kold krig og iskerner

Da lejrchefen i Camp Century besluttede at lukke reaktoren og fjerne den af sikkerhedsmæssige grunde, var dødsdommen over lejren i virkeligheden allerede fældet på højeste sted, nemlig i det amerikanske forsvarsministerium. Den nyvalgte præsident i USA, John F. Kennedy, havde straks efter sin tiltræden i januar 1961 anmodet sin forsvarsminister, Robert McNamara, om at gå de stadigt stigende forsvarsudgifter efter i sømmene. Som led denne proces nedsatte McNamara arbejdsgrupper, som skulle kigge kritisk på de store misiludviklingsprojekter, Minuteman, Polaris og Iceworm.

Og for at gøre en lang historie kort: I slutningen af 1962 eller begyndelsen af 1963 besluttede McNamara at skrotte Iceworm-projektet og kun satse på Minuteman og Polaris. Camp Centurys dage var dermed talte. Fjernelsen af atomreaktoren

I sommeren 1969, tre år efter den definitive lukning af Camp Century, tog en fotograf udsendt af den amerikanske hær dette billede, der viser en sammenpresset mand-skabstunnel i den få år tidligere så omtalte by i indlandsisen. Foto: Austin Kovacs.

fandt sted i 1964. Denne operation blev overvåget af en ekspert fra den danske atomenergikommission, som skulle holde øje med, at alle radioaktive dele blev fjernet i overensstemmelse med den aftale, der var blevet indgået mellem UM og det amerikanske udenrigsministerium i 1959-60. Den danske ekspert, Risø-professoren Cecil Jacobsen, havde kun lovord til overs for den amerikanske oprydningsindsats.

For at en række igangværende forsøg kunne afsluttes ordentligt, fik Camp Century lov at fortsætte som sommerbase i årene 1964-1966, men nu kun med dieselmotorer til at klare energiforsyningen. Et af de videnskabelige forsøg, der foregik i Camp Century i disse år, var det siden så velkendte iskerneborings-projekt, der trods talrige vanskeligheder blev succesfuldt afsluttet i sommeren 1966, da det for første gang lykkedes at bore hele vejen gennem indlandsisen ned til den faste undergrund. Den resulterende iskerne og Willi Dansgaard og medarbejderes kompetente analyse af den regnes i dag for det vigtigste udbytte af den enorme investering, den amerikanske hær foretog med oprettelsen, driften og nedlæggelsen af Camp Century. Hvad det sidste angår, blev kun de mest værdifulde ting fjernet fra lejren og fragtet tilbage til USA. Resten blev efterladt i de hurtigt imploderende

tunneler, der for hvert år sank længere og længere ned under isens overflade.

En mulig genopstandelse

Mindst tre gange siden Camp Century blev forladt, har lejren givet anledning til store overskrifter i medierne. Første gang var i 1980, da den New Zealandske fredsforsker Wilke Owens såede tvivl om pålideligheden af de officielle rapporter om omfanget af let radioaktivt affald, som Danmark havde givet den amerikanske hær tilladelse til at lede ned i indlandsisen. Af mangel på beviser døde den historie dog hurtigt igen.

Anden gang var værre. Den fandt sted i 1997, da en gruppe historikere ved Dansk Udenrigspolitisk Institut kunne fremlægge dokumenter, fundet i et amerikansk arkiv, som i detalje beskrev Project Iceworm, og som dermed kastede et afslørende lys over det egentlige formål med Camp Century.

Men tredje gang var den værste. Den indtraf, som beskrevet i indledningen til denne artikel, i august 2016, da William Colgan og medarbejdere udgav en artikel i *Geophysical Research Letters*, hvori de forudså Camp Centurys snarlige genopstandelse, og hvorved de – uden at have intentioner om det – forårsagede de hidtil alvorligste rystelser af rigsfællesskabet mellem Danmark og Grønland. ■

Videre læsning

Forfatterens bog, Henry Nielsen og Kristian Hvidtfelt Nielsen, *Camp Century. Koldkrigsbyen under Grønlands indlandsis* (Aarhus Universitetsforlag 2017) indeholder udførlige henvisninger til alle benyttede kilder.